

УДК 37.034:7

М.В. Прис, м. Вінниця, Україна / M. Pris, Vinnytsia, Ukraine
О.Г. Кучинська, м. Вінниця, Україна / O. Kuchinska, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: oleksandra@kuchinska.vn.ua

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ

Анотація. У статті розглядається питання про систему патріотичного виховання, про значення уроків словесності для формування національно свідомих громадян України. Автор звертає увагу на те, які форми і методи важливо застосовувати у процесі вивчення української мови та літератури з метою патріотичного виховання молоді.

Упродовж патріотичного виховання засобами мови та літератури повинні формуватися складники патріотичної вихованості, які ґрунтуються на життєвих стереотипах українського народу і узгоджуються з народними уявленнями про високі виміри морального, етичного, духовного, гуманістичного, відображають національний менталітет. Щоб художні твори посіли належне місце у формуванні складників вихованості патріотичних почуттів у вихованців, на заняттях української літератури необхідно моделювати ситуації, які сприятимуть розумінню студентами суспільно-політичних явищ, змальованих автором у творі, проводити аналогії із сучасністю. Через мистецтво слова пробуджувати національну свідомість, любов до Батьківщини, свого народу, бажання стати на його захист.

Автор звертає увагу на те, які міжпредметні зв'язки, форми і методи важливо застосовувати у процесі вивчення української мови та літератури з метою патріотичного виховання молоді. Таке виховання має здійснюватися на основі проблемного вивчення текстів, їх системності, де доміняють є настанови до національного відродження.

Сутністю викладача рідної мови та літератури має бути висока культура, непохитна національна свідомість, глибоке розуміння тих складних завдань, які сьогодні потрібно розв'язувати незалежній Українській державі. Усе це педагог не тільки повинен передати своїм вихованцям, а бути беззаперечним зразком для наслідування.

Автор ділиться досвідом роботи та системою традиційних виховних заходів, створеною у Вінницькому технічному коледжі, який є базовим для ВНЗ I-II р.а.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, мовна політика, національна свідомість, громадянську гідність, ознаки нації, мовна культура, особистість, соціальна цінність, Батьківщина.

National-patriotic education in the classroom ukrainian literature

Annotation. The article proposes question about the system of patriotic education about the importance of literature for the formation nationally conscious citizens of Ukraine. The author pays attention to the forms and methods used in the study of Ukrainian language and literature for the purpose of patriotic education of youth.

While learning patriotic education by means of language and literature should be formed patriotic upbringing, based on stereotypes of life of the Ukrainian people and consistent with people's perceptions of higher dimensions of moral, ethical, spiritual, humanistic and reflect the national mentality. At the lessons of Ukrainian literature we must create situations that further to students' understanding of social and political phenomena described by the author in the book and draw analogies with the present. By the art of words we have to awaken national consciousness, love to our of country, its people, the desire to stand on its defense.

The author points out which interdisciplinary communication, forms and methods have to be use of learning Ukrainian language and literature for the purpose of patriotic education of youth. Such education should be based on problem-based study of texts, their consistency, where the dominant are guidelines for national revival.

A the teacher of the native language and literature should be a man of culture, with inflexible national consciousness, with a deep understanding of the challenges that need to be solved today by the independent Ukrainian state. Every thing mentioned above, a teacher should not only tell his students, but such teacher has to be the person to follow.

The author shanes his experience and traditional system of educational measures established in Vinnytsia technical college.

Key words: patriotism, patriotic education, language policy, national consciousness, civic dignity, features the nation, language culture, personality, social value, Motherland.

Постановка проблеми. В умовах становлення української держави патріотичному вихованню належить пріоритетна роль. Наша Україна – молода держава, що перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, обравши шлях переходу від тоталітарних ідеологій до свободи й демократії, національного відродження, цивілізованої, соціально зорієнтованої економіки, побудови нового громадянського суспільства на основі європейських стандартів.

Сьогодні важливо відродити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувані в

студентської молоді громадянсько-активні, соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах діяльності, і, перш за все, пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави. У різні часи та епохи, в усіх цивілізованих державах сім'я, школа, суспільство ставили перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни.

Мета статті полягає у розкритті питання патріотичного виховання сучасного студента коледжу.

Виклад основного матеріалу. Відродження національної культури та підвищення ролі рідної мови

є необхідними складовими мовної політики в сучасній Україні. Тому навчально-виховний процес у закладі освіти необхідно вибудовувати таким чином, щоб пробудити в студентах національні почуття, виховувати в них повагу і любов до свого народу, до його віковичних моральних та духовних здобутків, а також самоповагу й гордість за свою Батьківщину, і на цій основі формувати суспільно значущі особистісні риси громадянина України: національну свідомість, духовність, трудову активність, морально-етичну, фізичну, екологічну і правову культуру. Адже національне виховання включає в себе кілька складових.

Цей складний і тривалий процес передбачає цілий комплекс організаційних, дидактичних, методичних, психологічних, виховних заходів. І рідна мова та література в цьому комплексі – не просто найголовніша складова, а й фундамент цієї ідеологічної системи.

У формуванні національної свідомості не можна оминати проблеми мови та мовлення. Студентська молодь має усвідомити, що без оволодіння державною мовою неможливо стати повноцінним громадянином своєї держави, патріотом України та й просто інтелігентною людиною, кваліфікованим спеціалістом будь-якої галузі господарства [2].

Актуальними сьогодні є думки І. Огієнка та В. Сухомлинського про те, що до найважливіших ознак нації належить рідна мова, а з нею витворена культура, яка стає душею нації, її духом. Зокрема, В. Сухомлинський зазначав, що в руках педагога слово є могутнім виховним засобом, яке здатне піднести, звеличити людину в її власних очах, утвердити її патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя відкрити в її серці невичерпні й вічні джерела любові до своїх предків.

Тож перед викладачем-словесником постає важливе завдання – сформувати національно - мовну особистість, яка має володіти такими уміннями та навичками:

- виявляти інтерес до вивчення української мови, відчувати потребу у здобутті знань і виробленні комунікативних умінь;
- створювати тексти, використовуючи різні мовні і мовленнєві засоби;
- імпровізувати мовлення відповідно до ситуації спілкування;
- будувати монологічний виступ, у тому числі дискусійного характеру;
- користуватися різними стилями і типами мовлення;
- дотримуватися основних правил спілкування під час монологічного та діалогічного мовлення [1, с. 9].

Ці завдання успішно вирішуються на заняттях систематизації та узагальнення знань з основного курсу мови, а також на заняттях розвитку мовлення, де

студенти удосконалюють власні мовленнєві вміння й навички, створюючи діалоги на запропоновану тему, готуючи виступи до дискусій, складаючи усні твори, роблять вправи з редагування текстів, виявляючи власну правописну та стилістичну грамотність.

Виховання громадянськості й патріотизму виявляється через любов до своєї країни, відданість їй, в усвідомленому бажанні та готовності стати на захист Вітчизни за прикладом своїх предків. Гарною підмогою в цьому є правильний підбір дидактичного матеріалу. У процесі проведення навчальних диктантів, викладів можна запропонувати учням визначити основну думку тексту, акцентувати увагу на тих думках, почуттях, які формують патріотизм і громадянськість.

Розвиткові мовної особистості сприяє і позаурочна робота, спрямована на виховання студентської молоді.

У Вінницькому технічному коледжі сформувалася традиційна система національно-патріотичного виховання молоді. З 1 вересня, проводиться урочиста лінійка, присвячена Дню знань. Щорічно 4 вересня викладачі української словесності разом зі студентами беруть участь у вшануванні пам'яті поета-земляка В. Стуса біля його пам'ятника, декламують твори поета-дисидента, виконують пісні. Проводяться виховні заходи до Дня української писемності та мови. Студенти коледжу є активними учасниками літературно-мистецьких заходів обласної універсальної бібліотеки імені К.Тимирязєва, долучаються до виступів та інсценізацій, започаткованих обласним управлінням культури та соціальною служби молоді. Традиційними в коледжі є «Українські вечорниці» та «Фестиваль вареників». Вокальний ансамбль коледжу щорічно бере участь зі своєю програмою у обласному фольклорному святі «Фестиваль борщу», яке проводить телеведуча обласного державного телебачення Ганна Секрет. Серед студентів першого курсу проводиться щорічний огляд художньої самодіяльності «Ми діти твої, Україно!». Студенти старших курсів беруть участь у щорічному огляді військово-патріотичної пісні. Позначені вихованням національних рис конкурси «Лицар коледжу» та «Дівчина-лідер». Давні українські звичаї оживають під час новорічних свят: студенти виконують з великим піднесенням колядки та щедрівки, виступають з вітаннями в обласних установах та інших коледжах.

Прикладом високого патріотизму для молоді є, беззаперечно, життя Т. Шевченка. Тому на початку березня в коледжі щорічно проводиться «Тиждень рідної мови», в рамках якого відбуваються конкурси читців поезії Т.Шевченка, літературно-мистецькі зустрічі з письменниками рідного краю, традиційний відкритий виховний захід «В сім'ї вольній, новій», присвячений великому синові нашого народу, пророку нації Тарасові Шевченку. Шевченкове слово в коледжі щоденно звучить з репродуктора студентського радіо

під час великої перерви. Адже воно стало зброєю в боротьбі за кращу долю рідного народу, вірою у справедливе майбутнє.

Такі заходи лягають добрим зерном у душі студентів і вони долягати високих перемог. Так у 2013, 2014 роках студентка Вінницького технічного коледжу Кабалюк Альона зайняла двічі I місце у III та IV Міжнародних мовно-літературних конкурсах учнівської та студентської молоді ім. Т. Шевченка. У 2016 студентка коледжу (група 1Ф) Коломієць Оксана також здобула I місце у фінальному етапі цього ж конкурсу. Студентка Пасарар Наталя здобула II місце у загальнонаціональному етапі XV Міжнародного конкурсу з української мови ім. П. Яцика. У 2016 році Коломієць Оксана виборола II місце серед коледжів України в XVI Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика (викладач О. Кучинська).

Така потужна робота викладачів української мови та літератури у Вінницькому технічному коледжі допомагає донести до студентів істину: «Рідна мова – це основа нашого буття, це те, що вирізняє нас у світовому соціумі серед тисяч народів, робить особливими, унікальними у своїй самотності» [5, с. 36].

Таким чином, формування національно-мовної особистості на уроках української мови є необхідною передумовою для виховання національно свідомих українців.

Літературній освіті також відводиться особлива роль у формуванні соціального й морального обличчя юних громадян нашого суспільства, оскільки література є могутнім джерелом національної духовності, своєрідним генетичним кодом, пам'яттю народу. У художній літературі знаходять своє вираження його історія, його моральні цінності, ідеали, традиції, його ментальність, національний характер.

Оволодіння національною літературою – це шлях до досконалого оволодіння українською мовою. Адже першоелементом літератури є мова в її різноманітних стильових вираженнях.

Літературу сприймають як першооснову духовного та соціального розвитку суспільства. Цю істину підтверджено всім ходом людської цивілізації. Уроки літератури повинні стати основою патріотичної вихованості студентів, їхнього громадського змушнення, високої моральності та працелюбства, естетичної наснаги. Художня література спонукає студентську молодь захоплюватися красою і самотніми багатством рідної землі, національно-визвольною боротьбою українців, їхнім славетним минулим.

Проте, на жаль, поза навчальним закладом молодь дуже часто потрапляє в таку атмосферу, яка нівелює, а то й руйнує національно-патріотичний багаж, закладений педагогами. Національним нігілізмом, космополітизмом пронизана сфера розваг, видовищ і дозвілля молоді. А те, що діти бачать з екрана телевізорів та в комп'ютерних клубах, то взагалі

складається враження, що хтось зумисне хоче знищити нашу духовність. Здається, саме зараз освіта залишається тим осередком, який по-справжньому виховує в студентів кращі людські риси.

I надзвичайну роль у цьому відіграє такий предмет як література, яка за своєю шкалою цінностей формує духовно-інтелектуальний світ справжнього громадянина. Адже попри всі принади комп'ютера, книжка, має свою унікальну магію, бо це так важливо чути художнє слово. Слово Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, О. Довженка та багатьох інших. Ці світочі літератури (ніколи не стояли осторонь життя народу, вони акумулювали в своєму слові духовні потреби сучасників) стояли на сторожі державності, бо розуміли, якщо вона буде втрачена, то все решта на має ніякого значення.

Основні шляхи якісного реформування викладання української літератури в навчальних закладах орієнтовано на проведення науково-дослідницької роботи щодо впровадження інновацій, розвиток творчих здібностей студентів, широке використання художніх творів, які виховують в молоді любов до рідної землі, свого народу, мови, власної історії та культури тощо.

Нині відбувається активний процес дослідження творчості митців, чії імена були безпідставно забуті, визначається їхнє місце в літературі свого часу і в духовній скарбниці сучасності.

Тема патріотизму обговорюється під час вивчення творчості письменників, які з ряду причин опинились за кордоном. Вивчаючи їх твори, студенти починають усвідомлювати, що таке чужина і рідна Вітчизна.

Яскравим прикладом патріотизму є поезія нашого поета-земляка Євгена Маланюка «Під чужим небом»:

*Що мені телефони, Версалі, експреси,
Нащо грім Аргентин, водопад Ніагар,
Сниться рідна Синюха і верби над плесом
Сниться батьківська хата і вітер-дудар.*

Багато талановитих письменників по жертвували собою з любові до рідного краю, свого народу. Наприклад В. Симоненко (творчість вивч. в 11-у класі) прожив усього 28 років, залишивши нам безцінну спадщину роздумів у творах. Усім добре відомі його слова, які стали піснею:

*Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.*

Окремо хочеться сказати про п'єсу М. Куліша «Мина Мазайло», в якій автор гостро висвітлює українців-манкуртів, які цураються своєї мови, своєї культури, люди, які не пам'ятають своїх коренів. Твір комедійний, але торкається він надзвичайно серйозної теми, яка актуальна й сьогодні. Обговорюючи твір,

студенти звернулися до поезії сучасного поета В. Баранова «До українців», в якій автор закликає не бути байдужим до своєї історії, до усвідомлення себе українцями, як такими, а не хохлами.

*Бо можна жити й хохлом,
І не згіркне від того хлібина.
Тільки хто ж тоді небо
Прихилить до ваших могил,
Як не зраджена вами, зневажена вами Україна.*

Таким чином, зміст Програми з української літератури в старшій школі повністю підпорядковується головній виховній меті – формувати національно свідому, духовно багату особистість, здатну до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення. Але важливу роль відіграє також питання методичного інструментарію при реалізації цієї мети.

В основу системи патріотичного виховання на уроках української літератури потрібно покласти правдиве слово про свій народ, його споконвічне прагнення розбудувати Українську державу. Творчі зусилля кожного викладача мають бути спрямовані на те, щоб підвищити виховний рівень сучасного заняття та його творчий потенціал, створити оптимальні можливості для розвитку самостійного творчого мислення студентів, активізації їхньої пізнавальної діяльності, формування патріотичних почуттів під час вивчення літератури.

Тому національно-патріотичне виховання має здійснюватися на основі проблемного вивчення текстів, їх системності, де домінантою є настанови до національного відродження.

Якісна зміна у викладанні української літератури сприятиме становленню і розвитку насамперед національно свідомої особистості, бо в почуттях і характерах студентської молоді домінуватиме не космополітизм, а український

патріотизм, бажання жити і працювати задля розквіту Української держави.

Можна без перебільшення сказати, що у викладанні літератури за останні кілька років зроблено чимало. Рідна література відкрилася перед учнями новими гранями як могутнє джерело української духовності, своєрідний генетичний код, пам'ять народу. Вона нерозривно пов'язана з національними і культурними традиціями. Це своєрідний художній літопис українців. Національний тип особистості виростає на ідеях національної філософії, народних ідеалах, традиціях, звичаях і обрядах, морально-етичних цінностях, тобто на культурно-історичному досвіді, здобутках народу впродовж багатьох епох.

Мистецтво, зокрема література, несе в собі вічні цінності. Вони загальнолюдські і водночас у кожного народу свої.

Висновки. Отже, сутністю викладача рідної мови та літератури має бути висока культура, непохитна національна свідомість, глибоке розуміння тих складних завдань, які сьогодні потрібно розв'язувати незалежній Українській державі. Усе це педагог не тільки повинен передати своїм вихованцям, а бути беззаперечним зразком для наслідування.

Тільки систематичне національне виховання може подолати почуття національної меншовартості і сформувати людину – громадянина з національним складом мислення та природним почуттям гордості, що ти – українець. На основі такої виховної роботи формуються основні складові національної самосвідомості: любов до рідної землі і свого народу, патріотизм і готовність захищати Українську державу, досконале володіння українською мовою, духовна культура, повага до батьків, культури та історії, традицій та звичаїв рідного народу, працелюбність, бажання працювати задля розквіту власної держави, культура міжособистісного спілкування, глибоке усвідомлення громадянської відповідальності, сформовані почуття гордості за свою Батьківщину.

Література:

1. Белебеха І. Українська еліта. – Харків, 1999.
2. Вертій О. Методика вивчення української літератури на сучасному етапі: основні ознаки і поняття // Дивослово. – 2012. – № 3.
3. Жадан М.Н. Виховуємо патріотів художнім словом // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2012. – № 15.
4. Зякун Т. Особливості формування національної свідомості молоді та сучасному етапі державотворення // Рідна школа – травень, 2006.
5. Ковальова Т.В. Мова як засіб вираження національної самосвідомості // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011. – № 12.
6. Корнук Г. Виховання загальнолюдських цінностей на уроках української літератури // Дивослово. – 2006. – № 7.
7. Предчук Т. Формування національно-мовної особистості у двомовному просторі // Українська мова і література в школі. – 2009. – № 6.